

‘Fysiek disciplineren van ouders als oorzaak van agressie bij kinderen’

Birgit Klapper, 1133691

Algemene- en Gezinspedagogiek

Begeleidster: Joyce Endendijk

Datum: 8 juli 2014

Ik verklaar hierbij dat de papieren en digitale versie van het ‘Fysieke discipline van ouders als oorzaak voor agressie bij kinderen’ geschreven door Birgit Klapper 1133691 identiek zijn.

<u>Inhoudsopgave</u>	Pagina
1. Bachelorscriptie ‘Fysiek disciplineren van ouders als oorzaak voor agressie bij kinderen’	3
<i>Samenvatting</i>	4
<i>Inleiding</i>	4
<i>Methode</i>	9
<i>Resultaten</i>	12
<i>Discussie</i>	14
2. Verslag onderzoeksproject ‘Boys will be boys’	19
<i>Inleiding</i>	20
<i>Onderzoeksvraag</i>	26
<i>Materiaal en methodesectie</i>	26
<i>Resultaten</i>	29
<i>Discussie en conclusie</i>	31
Referenties	37

Bachelorscriptie

Samenvatting

Veel jonge kinderen laten een vorm van agressie zien. Vaak vinden ouders dit onacceptabel en proberen de agressie te stoppen door de kinderen te disciplineren. In deze studie is er gekeken naar de relatie tussen de mate van agressie van het kind en de mate van fysiek disciplineren van de ouders, waarbij apart werd gekeken voor vaders en moeders, en jongens en meisjes. Hierbij is er gebruik gemaakt van een longitudinaal design met twee meetmomenten (T1 en T2). De steekproef bestond uit 100 jongens en meisjes (gemiddeld drie jaar op T1 en vier jaar op T2) en hun vader en moeder. Fysieke discipline van ouder werd op T1 geobserveerd tijdens een afblijftaak. De mate van agressie van het kind werd gemeten op T1 en T2 aan de hand van de Child Behavior Checklist (Achenbach & Rescorla, 2000) die zowel vader als moeder invulden. Uit de resultaten is gebleken dat jongens en meisjes evenveel agressie laten zien. Daarnaast is er gebleken dat gender van het kind alleen samenhangt met de fysieke discipline van moeder, waarbij zij jongens vaker fysiek disciplineren dan meisjes. Ten slotte is er gevonden dat enkel de fysieke discipline van vader op T1 een significante voorspeller is voor agressie bij jongens op T2. Jongens lijken gevoeliger voor de fysieke disciplineren van vaders dan meisjes. Daarnaast lijken moeders een meer genderspecifieke opvoeding te laten zien dan vaders.

Inleiding

Ieder kind laat op een bepaald moment in zijn leven wel eens een vorm van agressie zien. Wanneer iemand een ander persoon met opzet intimideert of bezeert, of een voorwerp met opzet schade toebrengt wordt dit agressie genoemd (Coie & Dodge, 1998). Agressie is een vorm van externaliserend probleemgedrag, omdat het naar buiten toe gericht gedrag is, in tegenstelling tot internaliserend probleemgedrag wat naar binnen toe gericht is (Galambos, Barker, & Almeida, 2003). De mate van agressie is het hoogst bij kinderen van ongeveer 24 maanden oud, maar is al te zien vanaf ongeveer twaalf maanden (Alink et al., 2006). In het tweede levensjaar van het kind is een sterke toename te zien in de mate van agressie. In het derde levensjaar is het agressieniveau redelijk constant. Vanaf 36 maanden neemt de mate van agressie weer af (Alink et al., 2006). De mate van agressie lijkt na 36 maanden vrij stabiel te zijn over de tijd; wanneer een kind op jonge leeftijd veel agressie laat zien dan zal dit op latere leeftijd ook zo zijn (Farrington, 1991). Doordat de mate van agressie stabiel is over de tijd kan het veel nadelige gevolgen hebben in de ontwikkeling van kinderen. Agressieve kinderen hebben namelijk een grotere kans op minder goede schoolse vaardigheden en

voortijdig te stoppen met school voordat zij een diploma hebben behaald, dan kinderen die minder agressief zijn (DeRosier, Kupersmidt, & Patterson, 1993). Ook zijn agressieve kinderen vaker betrokken bij situaties waarin delinquent gedrag wordt vertoond, dan niet-agressieve kinderen (Kupersmidt & Coie, 1990).

Het uiten van agressie door kinderen wordt vaak niet op prijs gesteld door de ouders en de omgeving. Ouders zullen daarom proberen dit gedrag af te leren. Door het kind te disciplineren op het moment dat het kind agressief gedrag vertoond, geven ouders aan dat dit gedrag niet gepast is en zal het agressieve gedrag over de tijd afnemen (Braungard-Rieker, Garwood, & Stifter, 1997). Er zijn echter vormen van disciplineren die de mate van agressie van het kind niet doen afnemen maar juist doen toenemen, zoals slaan en schelden (Weiss, Dodge, Bates, & Pettit, 1992). Aangezien agressief gedrag in de vroege kindertijd zoveel nadelige gevolgen heeft voor de verdere ontwikkeling van kinderen is het belangrijk om onderzoek te doen naar de factoren die ten grondslag liggen aan de ontwikkeling van agressie bij kinderen.

Fysieke discipline en agressie

Verschillende factoren zijn van invloed op de ontwikkeling van agressie. In de vroege kindertijd zijn vooral aspecten in de opvoeding van belang voor de ontwikkeling van agressie. Eén van de oorzaken van agressief gedrag bij kinderen kan zijn dat de ouder het kind lichamelijk straft. Dit wil zeggen dat de ouder onnodig fysieke kracht gebruikt om het kind te corrigeren of controleren zonder het kind schade toe te brengen (Straus & Stewart, 1999).

De sociale leertheorie kan een verklaring bieden voor de link tussen fysieke discipline en probleemgedrag. Vanuit de sociale leertheorie wordt gekeken naar de manier waarop kinderen leren. Volgens deze theorie leren kinderen door het observeren van anderen, zoals hun ouders, leraren, broertjes en zusjes (Bandura, 1986). Ouders staan model voor agressief gedrag in conflict situaties door de fysieke disciplineringsstijl die de ouder hanteert in het conflict met hun kind. Hierdoor is de kans groot dat de kinderen dit gedrag imiteren wanneer zij conflicten hebben met bijvoorbeeld broertjes, zusjes of leeftijdgenootjes. Kortom, doordat de ouder fysiek disciplineert en agressief gedrag laat zien, leert het kind dat dit de juiste manier is om conflicten te hanteren en gaat het kind ook dit gedrag vertonen (Bandura, 1986). Uit onderzoek (Taylor, Manganello, Lee, & Rice, 2010) bleek dat kinderen waarvan de moeder hen op driejarige leeftijd sloeg, een groter risico hadden voor agressie op vijfjarige leeftijd. Deze uitkomsten werden ook gevonden voor vaders. De effecten van het slaan op driejarige leeftijd waren vooral te zien wanneer de kinderen meer dan twee keer per maand

geslagen werden (Lee, Taylor, Altschul, & Rice, 2013). Ook andere onderzoeken hebben gevonden dat kinderen meer agressie of delinquent gedrag laten zien wanneer de ouder meer fysiek disciplineert (Eron, Huessmann, & Zelli, 1991; Farrington & Hawkins, 1991). Verder blijken kinderen van ouders die veel fysiek disciplineren vaker in de criminaliteit terecht te komen (McCord, 1991).

Er zijn echter aanwijzingen dat meer lichamelijk straffen van de ouder op korte termijn tot meer gehoorzaamheid leidt, terwijl het op lange termijn juist tot meer agressie en een slechtere mentale gezondheid van het kind leidt (Gershoff, 2002). Het lichamelijk straffen lijkt dus op korte termijn een succesvolle werking te hebben voor de ouder(s), maar heeft echter veel negatieve gevolgen voor het kind op lange termijn. Dit kan worden verklaard vanuit de ‘coercion theory’. Volgens deze theorie leidt het gebruik van fysieke discipline van ouders tot een ‘coercive cycle’ van steeds toenemend agressief gedrag tussen ouder en kind (Patterson, 2005). Het gebruik van fysieke discipline door de ouder wekt boosheid en agressie bij het kind op. Dit wekt weer meer hardhandige (fysieke) discipline op bij de ouder waardoor het kind wéér bozer wordt. Op een gegeven moment geeft (meestal) de ouder deze interactie op en geeft het kind zijn of haar zin. Het kind heeft op deze manier geleerd dat het zijn of haar zin krijgt door boos en agressief te worden, omdat de ouder toch opgeeft. Zo ontstaat er een patroon van agressief gedrag in interacties tussen ouder en kind dat blijft voortbestaan. Als de ouder langer vast zou blijven houden aan zijn of haar regel zou er een kleiner effect zijn op de lange termijn (Patterson, 2005).

Gender verschillen in agressie

Naast de mate van discipline lijkt ook het geslacht van het kind invloed te hebben op de mate van agressie die het kind vertoont. Er zijn enkele gender verschillen in de oorzaken van agressie te zien. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat jongens over het algemeen meer agressie vertonen dan meisjes (e.g., McFadyen-Ketchum, Bates, Dodge, & Pettit, 1996). Deze verschillen tussen jongens en meisjes wat betreft agressief gedrag zijn geprobeerd te verklaren door bepaalde theorieën. Een voorbeeld hiervan is de ‘sexual selection theory’ (Archer, 2009). Volgens deze theorie zijn mannen agressiever doordat zij vroeger meer agressie ‘nodig hadden’ om te overleven en nageslacht voort te brengen (Archer, 2009). Vrouwen hadden deze eigenschappen minder nodig aangezien zij minder risico namen, omdat zij het nageslacht enkel moesten verzorgen (Campbell, 1999). Ook was er onder mannen meer competitie waar agressie bij werd gebruikt (Campbell, 1999).

Gender specifieke opvoeding als oorzaak voor genderverschillen in agressie

Een andere oorzaak voor de gender verschillen in agressief gedrag kan liggen in de verschillende behandeling van jongens en meisjes door de ouder. Uit verschillende onderzoeken is namelijk gebleken dat niet alleen de ouder invloed heeft op de disciplineren die wordt toegepast. Het gedrag van het kind kan ook het hardhandige disciplineren van de ouder veroorzaken. Op basis van deze ondervinding is het 'child-effect model' ontworpen (Bell, 1979). Jongens en meisjes verschillen wat betreft (agressief) gedrag (McFadyen-Ketchum et al., 1996). De grotere mate van agressie in jongetjes ten opzichte van meisjes ontlokt volgens het child-effect model meer fysiek en hardhandig disciplineringsgedrag bij de ouder. De ouder reageert op de verschillende gedragingen weer op een andere manier. Er is inderdaad empirisch bewijs voor dit idee; wanneer kinderen ongehoorzaam zijn of een moeilijk temperament hebben kan dit hardhandige discipline van de ouder veroorzaken (e.g., Shaw, Winslow, Owens, Vondra, Cohn, & Bell, 1998). Op basis van dit idee wordt verwacht dat ouders meer fysieke discipline gebruiken bij jongens dan bij meisjes.

Er kan echter ook een andere theoretische veronderstelling ten grondslag liggen aan het meer fysiek disciplineren van jongetjes ten opzichte van meisjes, zoals de 'social role theory'. Vanuit het oogpunt van deze theorie behandelen ouders hun zonen en dochters anders om ze voor te bereiden op de rollen die ze gaan innemen in de maatschappij (Eagly, Wood, & Diekman, 2000). De man wordt gezien als kostwinner en de vrouw als verzorgster. De karakteristieken van agressie zouden meer passen bij de rol die mannen hebben in de maatschappij, zoals dominantie en assertiviteit. De karakteristieken van een verzorger zoals behulpzaam, verzorgend en aardig passen beter bij de maatschappelijke rol van de vrouw (Blakemore, Berenbaum, & Liben, 2008). Deze theorie zou aan de hand van de rol van ouders kunnen verklaren waarom jongens agressiever zijn dan meisjes.

Er zijn wisselende resultaten gevonden wat betreft de mate van disciplineren bij jongens en meisjes door de ouders. Uit het ene onderzoek is gebleken dat jongens vaker gedisciplineerd worden dan meisjes (Ahl, Fausto-Sterling, García-Coll, & Seifer, 2013), terwijl een ander onderzoek geen verschil vond tussen de mate van disciplineren van de ouder tussen jongens en meisjes (Socolar, Savage, Keyes-Elstein, & Evans, 2005).

Genderspecifieke gevoeligheid voor discipline als oorzaak voor gender verschillen in agressie

Naast bovenstaande factoren kan er ook worden gekeken naar de verschillen tussen jongens en meisjes in specifieke gevoeligheid voor bepaalde aspecten in de opvoeding als oorzaak voor de genderverschillen in agressie. Het is mogelijk dat jongens gevoeliger zijn voor bepaalde negatieve aspecten in de opvoeding en dat deze hogere gevoeligheid is

gerelateerd aan een grotere mate van gedragsproblemen. Er is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen het disciplineren van de ouder(s) en de mate van agressie en probleemgedrag bij jongens en meisjes. Uit onderzoek van McFadyen-Ketchum en collega's (1996) is gebleken dat een moeder-kind interactie met dwang en non-affectie bij jongens leidt tot meer agressie, terwijl bij meisjes juist het tegenovergestelde werd gevonden. Bij meisjes nam de mate van agressie af wanneer de moeder-kind interactie uit dwang en non-affectie bestond. Een ander onderzoek vond eveneens dat jongens op tweejarige leeftijd meer agressie en externaliserend probleemgedrag lieten zien wanneer moeders meer negatief dominant waren (Rubin, Hastings, Chen, Stewart, & McNichol, 1998). Verder is bij jongens tussen de tien en vijftien jaar, en niet bij meisjes, gevonden dat meer fysieke discipline van de ouder meer antisociaal gedrag voorspelde in het daaropvolgende jaar. Het antisociale gedrag van het kind voorspelde echter niet de fysieke disciplinerende van de ouder (Lansford et al., 2011). Deze resultaten wijzen inderdaad in de richting van een grotere gevoeligheid voor negatieve opvoedingsaspecten bij jongetjes.

Rol van vaders: verschillen moeder en vader in disciplinerende overall en gevolgen daarvan op agressie van jongens en meisjes

Naast de moeder heeft ook de vader een belangrijke rol bij de ontwikkeling van het kind en de mate van agressie. Vaders spelen een belangrijke rol bij de socialisatie van kinderen (Lamb, 1997). Ook de ontwikkeling van het gender concept wordt veelal door vader beïnvloedt (Maccoby, 1990). Daarnaast nemen mannen volgens de 'gender role theory' vaker de rol van leider op zich (Eagly & Karau, 1991). Echter wanneer een positieve sfeer van belang is voor het succes van een groep, nemen vrouwen vaker een leidende rol op zich, omdat vrouwen het belangrijker vinden dat er positieve relaties en interacties zijn binnen de groep (Eagly, 1987). Volgens deze theorie zouden moeders dus meer disciplineren wanneer het gaat om relaties binnen het gezin, en vaders meer bij individuele gevallen.

Uit onderzoek is gebleken dat er een verschil is in de mate van disciplineren tussen vaders en moeders. Moeders zouden meer hardhandige discipline bij hun kinderen gebruiken dan vaders (Straus, Hamby, Finkelhor, Moore, & Runyan, 1998). Uit een meta-analyse is daarnaast gebleken dat vaders meer genderspecifiek opvoeden dan moeders en meer fysieke discipline gebruiken bij jongens dan bij meisjes (Lytton & Romney, 1991). Vaders laten dus volgens bovenstaand onderzoek meer verschil zien in hun manier van opvoeding tussen jongens en meisjes.

Huidige studie

In de huidige studie wordt er ingegaan op het fysiek disciplineren van vaders en moeders en de mate van agressie bij jongens en meisjes. De onderzoeksvragen en hypothesen die in deze studie worden behandeld, zijn:

1. Is er een verschil in de mate van agressie tussen jongens en meisjes?

Hypothese: Jongens laten meer agressie zien dan meisjes.

2. Is er een verschil in de mate van fysiek disciplineren door ouders tussen jongens en meisjes?

Hypothese: Jongens worden meer fysiek gedisciplineerd door de ouders dan meisjes.

3. Voorspelt het fysiek disciplineren van vader of moeder op T1 de mate van agressie van jongens of meisjes op T2?

Hypothese: Het fysiek disciplineren van de ouders op T1 voorspelt de mate van agressie van jongens en meisjes op T2, waarbij meer fysieke discipline is gerelateerd aan meer agressie bij zowel jongens als meisjes een jaar later.

4. Is er een verschil in de mate van fysiek disciplineren tussen vaders en moeders?

Hypothese: Moeders laten meer fysiek disciplineren zien dan vaders, maar vaders zullen meer genderspecifieke discipline laten zien.

Methode

Steekproef

De huidige steekproef maakte deel uit van een groter onderzoek. De steekproef die gebruikt werd voor dit onderzoek bestond uit 100 gezinnen, bestaande uit vader, moeder en twee kinderen. De steekproef bestond uit 45 jongens en 55 meisjes. Binnen de gezinnen was er ongeveer een gelijke verdeling wat betreft geslachtcombinaties (23% jongen-jongen, 24% meisje-meisje, 27% jongen-meisje, 26% meisje-jongen). De gemiddelde leeftijd van de kinderen op T1 was 3,0 jaar ($SD = 0.30$) en op T2 4,0 jaar ($SD = 0.30$). De gemiddelde leeftijd van de moeders op T1 was 33,6 jaar ($SD = 4.1$) en vaders waren op T1 gemiddeld 37,1 jaar oud ($SD = 5.1$). Een groot deel van de gezinnen had een hoog opleidingsniveau (HBO of universitair), namelijk 66%. 33% van de gezinnen had een middelhoog opleidingsniveau (MBO, havo of vwo) en 3% van de gezinnen een laag opleidingsniveau (mavo of alleen lagere school). 81% van de gezinnen bestond uit getrouwde ouders, 5% had een geregistreerd partnerschap, 8% een samenlevingscontract en 6% was niet getrouwd. Eenouder-families, ouders of kinderen met psychische- of geestelijke handicap en ouders die niet in Nederland

zijn geboren of de Nederlandse taal niet voldoende beheersten werden geëxcludeerd. In dit onderzoek werd er gekeken naar het oudste kind in het gezin.

Design

Deze studie heeft een longitudinaal design met vier meetmomenten. De onderzoeken vonden plaats wanneer het jongste kind 12 maanden (T1), 24 maanden (T2), 36 maanden (T3) en 48 maanden (T4) oud was. Deze maanden corresponderden met de leeftijd van het jongst deelnemende kind. Het oudste kind was tussen de 18 en 30 maanden ouder dan het jongste kind. Door het *within-families* design van deze studie kon het verschil in ontwikkeling worden gemeten tussen beide kinderen in één gezin op ongeveer dezelfde leeftijd (op T3 is het jongste kind even oud als het oudste kind op T1, zo ook in T4 en T2). In de huidige studie werd gebruik gemaakt van data van T1 en T2.

Procedure

Geschikte gezinnen werden geworven via de gemeentelijke basisadministratie en benaderd met een brief en informatiefolder om mee te doen aan het onderzoek. Wanneer ouders wilden deelnemen aan het onderzoek werd het eerste huisbezoek gepland. Voorafgaand aan een bezoek kregen beide ouders een vragenlijst toegestuurd. Ieder jaar werden er twee huisbezoeken gedaan; één met moeder en beide kinderen en één met vader en beide kinderen. De volgorde van de bezoeken werd gecounterbalanced. De huisbezoeken werden gedaan door twee onderzoekers. Het huisbezoek bestond uit een observatie van beide kinderen met ouder apart en beide kinderen met de ouder samen in verschillende taken zoals samen spelen, opruimen en boekjes lezen. De observaties werden gefilmd waardoor ze op een later moment gecodeerd konden worden. Tijdens het eerste deel van de observatie moest de ouder met één van de kinderen verschillende taken uitvoeren. Ondertussen deed het andere kind met de andere onderzoeker een computertaak in een andere ruimte. Hierna werd dit omgewisseld. Vervolgens moesten beide kinderen samen met de ouder nog enkele taken uitvoeren. Ten slotte waren er nog enkele computertaken voor de ouder. Na deelname aan het onderzoek kregen de kinderen een cadeau en de ouders een financiële bijdrage. De kinderen kregen dit na ieder bezoek (dus twee keer per jaar) en de ouders steeds na het laatste bezoek (dus één keer per jaar).

Disciplineren

Het disciplineren van de ouder op T1 werd gemeten tijdens een “afblijftaak” die tijdens het huisbezoek plaats vond. Deze vier minuten durende taak werd bij beide huisbezoeken gedaan met de betreffende ouder en beide kinderen. Bij deze taak kreeg de ouder een tas met aantrekkelijk speelgoed (dat geluid maakte) en een (minder aantrekkelijke) knuffel. De ouder moest deze tas uitpakken en er voor zorgen dat de kinderen het speelgoed niet aan zouden raken gedurende twee minuten. Na deze twee minuten mochten de kinderen alleen met de knuffel spelen, wederom twee minuten lang. Na deze twee minuten mochten ze met al het speelgoed spelen. De taak werd gecodeerd door getrainde en betrouwbaar bevonden codeurs.

Het disciplineren van de ouder werd gemeten zodra het kind het speelgoed aanraakte en dus niet aan de ouder gehoorzaamde. Wanneer de ouder niet begreep dat het kind het speelgoed niet aan mocht raken gaf de onderzoeker dit aan en werd pas vanaf dit moment gecodeerd. Het kind was ongehoorzaam als hij of zij naar het speelgoed reikte of het aanraakte. Wanneer dit gebeurde werd gekeken naar de reactie/disciplinering van de ouder. De vorm van disciplinering werd onderverdeeld in vier categorieën; *herhaling van de aanwijzing/opdracht*, *fysiek ingrijpen*, *laksheid* en *afleiding*. Bij dit onderzoek is alleen gekeken naar fysiek ingrijpen en afleiding.

Fysiek ingrijpen werd gecodeerd wanneer de ouder het kind aanraakte of stopte zodat het kind het speelgoed niet meer aan (kon) raken. Het kind wegschuiven van het speelgoed, het speelgoed wegschuiven van het kind, het kind blokkeren in de weg naar het speelgoed, het kind vasthouden, hardhandig het speelgoed uit de handen van het kind trekken of het kind slaan zijn voorbeelden van fysiek ingrijpen.

Afleiding werd gecodeerd wanneer de ouder het kind probeerde af te leiden van het speelgoed. Dit kon zowel verbaal als nonverbaal gebeuren. Enkele voorbeelden zijn; het kind de knuffel geven, een liedje zingen, aan het ene kind vragen om de ander af te leiden of om over het speelgoed praten.

Probleemgedrag

Het probleemgedrag van het kind op T1 en T2 werd gemeten door middel van een vragenlijst. Hierbij werd gebruik gemaakt van de Preschool Child Behaviour Checklist (CBCL, Achenbach & Rescorla, 2000). Uit de CBCL werd de schaal voor externaliserend probleemgedrag gebruikt. Onder externaliserend probleemgedrag vielen de volgende gedragingen: agressief gedrag (slaan, dingen kapot maken), opstandig gedrag

(ongehoorzaamheid, veeleisend) en overactief gedrag (zoals niet stil kunnen zitten). De vragenlijst bestond uit verschillende stellingen waarbij de ouder op een driepuntsschaal aan moest geven hoe vaak dit de afgelopen twee maanden bij zijn/haar kind voorkwam (0 = helemaal niet, 1 = een beetje of soms, 2 = duidelijk of vaak). De ouders kregen voor beide kinderen een aparte vragenlijst (vragenlijst A voor het jongste kind en vragenlijst B voor het oudste kind) met vragen over het betreffende kind en over de ouder en zijn of haar partner. De vragenlijsten konden zowel op papier als digitaal worden ingevuld. De scores van de beide ouders zijn samengenomen omdat de scores significant waren en boven de $r = 0.30$ met elkaar correleerden.

Analyseplan

Allereerst werd er een *t*-toets gedaan om te toetsen of er een verschil was tussen jongens en meisjes wat betreft mate van fysiek disciplineren door de ouders. Daaropvolgend werd er een *t*-toets gedaan, om het verschil in agressie tussen jongens en meisjes te onderzoeken. Vervolgens is er door middel van een gepaarde *t*-toets gekeken of er een verschil tussen vader en moeder was wat betreft de mate van fysiek disciplineren. Ten slotte werd er een multipele regressie analyse uitgevoerd om te kijken of het fysiek disciplineren van vaders en moeders op T1 het agressieve probleemgedrag van kinderen op T2 voorspeld, waarbij gecontroleerd werd voor het effect van agressie op T1. Hierbij werd er apart getoetst voor jongens en meisjes. Voorafgaand aan deze analyse werd middels een correlatie analyse getoetst of de mate van fysiek disciplineren van vaders en moeders niet te sterk aan elkaar waren gerelateerd ($r < .70$). Voor alle toetsen is een significantieniveau van $\alpha = .05$ gebruikt.

Resultaten

Descriptieve statistieken

In Tabel 1 zijn de gemiddelden, standaarddeviaties en correlaties tussen alle variabelen van dit onderzoek weergegeven. Voor vaders is er geen significant verschil gevonden in de mate van disciplineren tussen jongens en meisjes, $t(95) = 1.70$, $p = .09$. Voor moeders is er wel een significant verschil gevonden in de mate van disciplineren tussen jongens en meisjes, $t(97) = 2.58$, $p < .05$, $d = .52$. Moeders maken meer verschil in gebruik van fysiek disciplineren tussen jongens en meisjes, waarbij moeders vaker fysiek disciplineren bij jongens dan bij meisjes.

Er zijn geen verschillen gevonden in de mate van agressie tussen jongens en meisjes op T1, $t(94) = 1.13$, $p = .26$, en T2, $t(91) = 1.49$, $p = .14$. De mate van agressie blijft ook

constant over T1 en T2, $t(99) = -1.30, p = .20$. Er zijn ook geen verschillen gevonden in de mate van fysiek disciplineren tussen vaders en moeders op T1, $t(99) = -.97, p = .33$.

Er is een positieve correlatie gevonden ($p < .01$) tussen het fysiek disciplineren van vader en moeder op T1. Wanneer vaders meer fysiek disciplineren lieten zien op T1, lieten moeders ook meer fysiek disciplineren zien op T1. Er is een positieve correlatie gevonden ($p < .05$) tussen fysiek disciplineren van moeder op T1 en agressie van het kind op T1. Dit betekent dat wanneer moeders een hogere mate van fysiek disciplineren op T1 lieten zien dan lieten de kinderen meer agressie op T1 zien. Ook zijn er positieve correlaties gevonden ($p < .01$) tussen agressie op T2 en het fysiek disciplineren van de vader op T1, het fysiek disciplineren van de moeder op T1 en de mate van agressie op T1. Dit betekent dat wanneer de mate van fysiek disciplineren van vader of moeder op T1 of de mate van agressie op T1 toenam, de mate van agressie op T2 ook toenam.

Tabel 1. Descriptieve statistieken en correlaties van alle studiev variabelen.

	1	2	3	4
1. Fysiek disciplineren vader T1				
2. Fysiek disciplineren moeder T1	.28**			
3. Agressie op T1	.15	.20*		
4. Agressie op T2	.32**	.28**	.71**	
Totaal $M (SD)$.38 (0.35)	.42 (0.32)	4.40 (3.16)	4.71 (3.23)
Jongens $M (SD)$.45 (0.34)	.51 (0.29) ^a	4.79 (3.15)	5.24 (3.35)
Meisjes $M (SD)$.33 (0.35)	.35 (0.33) ^b	4.07 (3.16)	4.27 (3.09)

Note. Kind gender effect: ^a en ^b verschillen significant, $p < .05$.

* $p < .05$, ** $p < .01$

Voorspellen van agressie door disciplineren

Er is gekeken naar de voorspelling van agressie bij kinderen op T2 door de mate van fysieke disciplineren van de moeders en vaders op T1, apart voor jongens en meisjes. Hierbij wordt gecontroleerd voor de mate van agressie op T1. In Tabel 2 zijn de resultaten van deze multiële regressieanalyses weergegeven.

Tabel 2. *Multipele regressie analyse waarbij agressie op T2 bij jongens en meisjes voorspelt wordt door de mate van fysiek disciplineren door moeders en vaders (N = 100).*

	Jongens	Meisjes
	β	β
Fysiek disciplineren van vader op T1	.35**	.09
Fysiek disciplineren van moeder op T1	.04	.14
Agressie op T1	.56**	.74**
Totale R^2	.63	.77*

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$.

Uit Tabel 2 is af te lezen dat fysiek disciplineren van vader een significante voorspeller is voor agressie bij jongens op T2. Meer fysiek disciplineren door vader is gerelateerd aan meer agressie bij jongens een jaar later. Ook is er gevonden dat agressie bij jongens op T1 een significante voorspeller is voor agressie op T2 bij jongens. Meer agressie op T1 is gerelateerd aan meer agressie op T2. Voor meisjes is er gevonden dat alleen agressie op T1 een significante voorspeller is voor agressie op T2 door meisjes. Voor meisjes is de fysieke disciplineren door vader geen significante voorspeller van agressie op T2. Er is voor de mate van disciplineren door moeders geen significant voorspellend effect gevonden voor de agressie op T2 bij zowel jongens als meisjes.

Discussie

In de huidige studie die de associatie tussen fysieke discipline door vaders en moeders en agressie bij jongens en meisjes onderzocht, is allereerst gevonden dat er geen verschillen zijn in de mate van agressie tussen jongens en meisjes. Vervolgens is er gevonden dat vaders niet differentiëren tussen jongens en meisjes in hun gebruik van fysieke discipline strategieën. Voor moeders is er echter gevonden dat zij meer fysieke discipline lieten zien naar jongens dan naar meisjes. Verder was alleen de fysieke discipline van vaders op T1 een significante voorspeller voor de agressie van jongens op T2. Deze associatie werd niet gevonden voor meisjes. De fysieke discipline van moeders was geen voorspeller van agressie bij zowel meisjes als jongens. Tot slot lieten moeders meer fysieke discipline zien dan vaders.

Uit dit onderzoek is gebleken dat er geen verschil is wat betreft de mate van agressie tussen jongens en meisjes. Jongens en meisjes zouden evenveel agressie vertonen. Vanuit de bestaande sexual selection theory was echter het tegenovergestelde resultaat verwacht. Volgens deze theorie zijn mannen agressiever doordat zij vroeger meer agressie ‘nodig hadden’ om te overleven en nageslacht voort te brengen (Archer, 2009). Vrouwen hadden deze eigenschappen minder nodig aangezien zij minder risico namen, omdat zij het nageslacht enkel moesten verzorgen (Campbell, 1999). Ook was er onder mannen meer competitie waar agressie bij werd gebruikt (Campbell, 1999). Daarnaast is uit meerdere onderzoeken gebleken dat jongens meer agressie laten zien dan meisjes (McFadyen-Ketchum et al., 1996). Wellicht dat leeftijd een invloed kan hebben op deze verschillen. Zo is er gebleken dat de mate van agressie toeneemt van het eerste tot het tweede levensjaar, en daarna weer afneemt (Alink et al., 2006). De kinderen in de huidige studie waren rond de drie jaar oud op het eerste meetmoment en rond de vier jaar op het tweede meetmoment. Het is mogelijk dat op deze leeftijd de genderverschillen in agressie minder duidelijk zichtbaar zijn dan op tweejarige leeftijd, omdat er vanaf het derde levensjaar een daling in agressie te zien is (Alink et al., 2006). Uit een meta-analyse blijkt ook dat er geen verschillen zijn in de mate van agressie tussen volwassen mannen en vrouwen (Archer, 2009).

Gender van het kind bleek in dit onderzoek echter wel effect te hebben op de manier van disciplineren door de ouders. Moeders lieten namelijk meer fysieke discipline zien naar jongens dan naar meisjes. Vaders lieten echter geen verschil zien in de mate van fysieke disciplineren tussen jongens en meisjes. Uit een meta-analyse is echter gebleken dat juist vaders meer genderspecifiek opvoeden dan moeders (Lytton & Romney, 1991). Op basis van deze meta-analyse werd verwacht dat vaders verschil zouden laten zien in de mate van fysiek disciplineren bij jongens en meisjes, omdat vaders mogelijk meer betrokken zijn bij de gender socialisatie van kinderen dan moeders. Uit de huidige studie blijkt echter dat moeders mogelijk meer de nadruk leggen op genderspecifieke opvoeding dan vaders. Met het child-effect model kan worden verklaard waarom moeders meer fysieke discipline naar jongens laten zien dan naar meisjes. Volgens dit model wordt de fysieke discipline van de ouder mogelijk uitgelokt door de grotere mate van disruptief gedrag bij jongens ten opzichte van meisjes. Wanneer kinderen een moeilijk(er) temperament hebben of ongehoorzaam zijn kan dit zorgen voor meer hardhandige discipline van de ouder (Shaw et al., 1998). De jongens en meisjes in de huidige steekproef verschilden niet van elkaar wat betreft de mate van agressie. Het is echter wel mogelijk dat er verschillen waren in moeilijk temperament of overactief gedrag wat de genderspecifieke fysieke discipline van moeder heeft veroorzaakt. Deze

verschillende manier van disciplineren van jongens en meisjes door moeders kan belangrijke gevolgen hebben voor de genderverschillen in agressie van kinderen. Doordat er een verband is tussen fysieke discipline door ouders en agressie bij kinderen (e.g. Eron et al., 1991; Farrington & Hawkins, 1991), kan deze genderspecifieke fysieke discipline mogelijk leiden tot meer agressie bij jongens dan bij meisjes of in ieder geval de al bestaande genderverschillen in agressie in stand houden.

Vervolgens is er gekeken naar de associatie tussen fysieke discipline door ouders en agressie bij jongens en meisjes. Uit de gevonden resultaten kan worden geconcludeerd dat de fysieke discipline van vader op T1 de agressie van jongens voorspelt op T2. Deze resultaten kunnen worden verklaard vanuit de sociale leertheorie. Ouders staan model voor hun het leerproces van kinderen (Bandura, 1986). Dit geldt dus ook voor agressief gedrag. Wanneer kinderen blootgesteld worden aan veel fysieke discipline door hun ouders zullen zij zelf ook meer agressie vertonen, omdat zij zien dat agressief gedrag vertonen naar anderen kennelijk een gepaste manier is om conflicten op te lossen. Er zijn diverse andere onderzoeken die eveneens de associatie tussen fysieke discipline en agressie bij kinderen hebben gevonden (e.g. Eron et al., 1991; Farrington & Hawkins, 1991). De gevonden resultaten van huidig onderzoek hebben echter alleen betrekking op jongens. Dit kan wederom verklaard worden vanuit de gender-role theory. Jongens zien hun vaders als rolmodel (Shaw et al., 1998). De gender-role theorie stelt echter ook dat vaders meer de noodzaak inzien van de socialisatie van hun zoons in de gepaste maatschappelijke gender rollen. Een andere verklaring voor dit resultaat zou kunnen zijn dat meisjes minder gevoelig zijn voor de fysieke discipline van vaders dan jongens. Uit eerder onderzoek is inderdaad gebleken dat jongens gevoeliger zijn voor de disciplineren van de ouder dan meisjes (Rubin et al., 1998). Vanuit dit oogpunt lijkt het logisch dat dezelfde mate van fysieke discipline alleen bij jongens en niet bij meisjes is gerelateerd aan agressie een jaar later. Dit is precies wat is gevonden in de huidige studie; vaders bleken geen onderscheid te maken tussen jongens en meisjes wat betreft fysieke discipline, maar de fysieke discipline was voor alleen jongens gerelateerd aan agressie.

Moeders fysieke discipline bleek geen voorspeller te zijn voor agressie bij zowel jongens als meisjes, al zou dit wel worden verwacht aan de hand van eerder beschreven theorieën en eerder onderzoek. Dit zou kunnen komen doordat moeders meer fysieke discipline laten zien dan vaders (Straus et al., 1998). Wellicht dat de kinderen hier dan meer aan gewend zijn en er minder op reageren. Moeders brengen gemiddeld meer tijd door met hun kinderen dan vaders en hebben dus ook meer tijd om fysiek te disciplineren. Kinderen zien hun moeder dus vader disciplineren dan hun vader. Daarnaast is in deze studie

nauwelijks hardhandige discipline te zien. De fysieke discipline die toegepast is door de ouders kan wellicht wel gepast geweest zijn voor de situatie. In het geval van de situatie in de huidige studie waarin een kind ergens niet aan mag komen kan het heel gepast zijn om het kind fysiek te verwijderen uit de situatie of het kind tegen te houden. Deze fysieke handelingen vallen in de huidige studie al onder fysieke discipline. Bij vervolgonderzoek moet er meer aandacht worden besteed aan de hardere vormen van fysieke discipline, aangezien dat meer negatieve effecten heeft op het gedrag van kinderen.

Ten slotte laten de resultaten van huidig onderzoek zien dat moeders meer fysieke discipline laten zien dan vaders. Dit is ook gevonden in eerder onderzoek waarbij werd gevonden dat moeders meer hardhandige discipline gebruiken bij hun kinderen dan vaders (Straus et al., 1998). Vaders worden meestal gezien als degene die de discipline toepast binnen het gezin. Deze studie spreekt dit juist tegen. Dit zou te maken kunnen hebben met de veranderende rolpatronen van vaders en moeders (Henwood & Procter, 2003). Vrouwen worden steeds assertiever en nemen minder vaak de verzorgende rol op zich. Daarentegen komen er meer ‘papadagen’ en nemen mannen meer verzorgende taken op zich. Dat moeders meer fysieke discipline gebruiken dan vaders past mogelijk bij hun steeds assertievere rol binnen de huidige maatschappij.

Beperkingen

Aan het huidige onderzoek zitten enkele beperkingen. Allereerst moet er worden gekeken naar de representativiteit van de steekproef. De steekproef is niet geheel generaliseerbaar aangezien 66% van de respondenten hoog opgeleid was. Dit kan een reden zijn voor de lage mate van agressie in de huidige steekproef. Ook kwam er weinig hardhandige discipline voor binnen deze studie. Uit eerder onderzoek is gebleken dat een midden tot hoog opleidingsniveau een protectieve factor is voor de mate van agressie bij kinderen (Kupersmidt, Griesler, DeRosier, Patterson, & Davis, 1995). In vervolgonderzoek moet geprobeerd worden om een wat meer heterogene groep wat betreft opleidingsniveau te onderzoeken. Ook is de steekproef wat betreft etniciteit niet generaliseerbaar naar de Nederlandse populatie. Zo zou agressie in andere cultuurgroepen als meer geaccepteerd gezien kunnen worden. Een andere limitatie van dit onderzoek zijn de gebruikte meetinstrumenten. Voor het meten van de mate van agressie van kinderen is alleen de CBCL-vragenlijst (ingevuld door de ouder) afgenomen. Dit zou bijvoorbeeld ook met een afblijftaak geobserveerd kunnen worden. Een vragenlijst is een momentopname en kan onrealistische resultaten geven. Zo kan één van de ouders bijvoorbeeld net ruzie gehad hebben met het kind

waardoor de antwoorden op de vragenlijst negatiever uitpakken dan wanneer ouder en kind een leuke dag gehad hebben. Daarnaast kan een vragenlijst ervoor zorgen dat de ouder een sociaal wenselijk antwoord gaat geven. Wanneer een kind bijvoorbeeld vaker agressief gedrag vertoont dan normaal is, zou de ouder alsnog in kunnen vullen dat dit niet het geval is. Bij een observatie zou wel gezien worden dat het kind meer agressie vertoont dan gemiddeld.

Ook was het beter geweest om een moderatie-regressie uit te voeren om te kijken naar het verschillende effect van ouderlijke discipline op agressie bij jongens en meisjes, in plaats van twee verschillende regressieanalyses voor jongens en meisjes apart uit te voeren. Alleen dan kan worden vastgesteld of de associatie significant anders is voor jongens of voor meisjes. Dit is echter niet gedaan omdat dit huidige onderzoek dient als opstapje voor een complexer vervolgonderzoek.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Zoals eerder beschreven zijn er verschillende mogelijkheden om dit huidige onderzoek te verbeteren en uit te breiden. In toekomstig onderzoek moet gekeken worden of de gebruikte meetinstrumenten (vragenlijst en observatie) invloed hebben op de verschillende resultaten. Ook kan er worden gekeken naar andere voorspellende factoren van moeders en vaders, zoals verbale discipline, die mogelijk bijdragen aan de mate van agressie bij kinderen. Een andere suggestie voor vervolgonderzoek is om te kijken naar de plaats in de kinderrij van het kind en de invloed hiervan op agressie op bepaalde leeftijden. Ook kan nog worden gekeken naar andere factoren die invloed hebben op agressie zoals bijvoorbeeld agressie van leeftijdsgenootjes.

Conclusie

Agressief gedrag bij kinderen kan op latere leeftijd voor (grote) problemen zorgen. Door middel van onder andere fysieke discipline proberen ouders de mate van agressie van kinderen te verminderen. Uit het huidige onderzoek blijkt echter de fysieke discipline van vader juist een grotere mate van agressie voorspelt bij jongens een jaar later. Daarnaast is gebleken dat moeders meer fysieke discipline naar jongens laten zien dan naar meisjes. De ouders lijken dus een belangrijke bijdrage te leveren aan het ontstaan van agressie bij hun kinderen en mogelijk ook bij het ontstaan van gender verschillen in agressie door het gebruik van genderspecifieke opvoedingstechnieken.

Verslag
Onderzoeksproject
‘Boys will be boys’

Boys will be boys

Inleiding

Het doel van de studie 'Boys will be boys' is te kijken naar genderspecifieke socialisatie door ouders en verschillende gevoeligheid voor ouderschap van jongens en meisjes binnen families, in relatie met disruptief gedrag bij jongens en meisjes in de eerste vier levensjaren. Onder disruptief gedrag vallen alle gedragingen die tegen de algemene regels van sociale interactie ingaan, die activiteiten tussen andere personen verstoren of waarbij andere personen worden beschadigd (fysiek of emotioneel). Enkele voorbeelden hiervan zijn ongehoorzaamheid, agressie en hyperactiviteit, oftewel externaliserend probleemgedrag.

Vroege genderverschillen in disruptief gedrag

Met de uitspraak 'boys will be boys' wordt bedoeld dat jongens meer moeilijk en disruptief gedrag laten zien dan meisjes, dit is ook gebleken uit eerder onderzoek. Van jongs af aan laten jongens en meisjes al verschil in gedrag zien. Uit een meta-analyse blijkt dat drie tot twaalf maanden oude jongetjes al minder 'effortful control' temperament laten zien en actiever zijn dan meisjes (Else-Quest, Hyde, Goldsmith, & Van Hulle, 2006). Er zijn echter geen verschillen gevonden in de mate van negatief affect (boosheid, frustratie, intense emoties en moeilijkheden en angst) tussen jongens en meisjes. Deze verschillen bij jongetjes kunnen wellicht een voorspeller zijn van meer disruptief gedrag bij jongens dan meisjes rond het tweede levensjaar. Rond deze leeftijd laten jongens minder empathie en prosociaal gedrag zien dan meisjes (Zahn-Waxler, Robinson, & Emde, 1992). Daarnaast laten meerdere studies zien dat jongens meer agressie laten zien dan meisjes voor het vierde levensjaar (e.g. Alink et al., 2006). Uit onderzoek is ook gebleken dat jongens meer opstandig gedrag laten zien en ongehoorzamer zijn dan meisjes van dezelfde leeftijd (Koot & Verhulst, 1991). Over het algemeen kan worden gezegd dat het patroon van disruptief gedrag vaker voorkomt bij jongens dan bij meisjes, ook al in de eerste levensjaren.

Ook is er biologisch bewijs voor de verschillen tussen jongens en meisjes die op de verschillende patronen van disruptief gedrag kunnen wijzen. Zo zouden jongens een lagere hartslag hebben (Raine, 2002) en hogere cortisolniveaus dan meisjes (Kudielka & Kirschbaum, 2005). Echter kunnen deze aspecten niet helemaal de verschillen in disruptief gedrag tussen jongens en meisjes verklaren. Naast deze biologische factoren speelt ook het socialisatie proces binnen het gezin een zeer belangrijke rol bij de ontwikkeling. In de eerste

levensjaren wordt de ouder-kind relatie en de emotie-regulatie ontwikkeld. Dit heeft een grote invloed op de socialisatie processen in de baby- en kindertijd (Sroufe, 1995).

Socialisatie en disruptief gedrag bij kinderen

Er zijn twee belangrijke factoren die meespelen bij het ontwikkelen van disruptief gedrag bij kinderen. Dit is de kwaliteit van interactie tussen ouder en kind, oftewel sensitiviteit en responsiviteit, en daarnaast specifieke disciplineringsstrategieën van de ouder bij conflictsituaties.

Sensitiviteit. Ouderlijke sensitiviteit of responsiviteit (of het gebrek daaraan) is een zeer belangrijke variabele bij de ontwikkeling van disruptief gedrag bij kinderen. Sensitiviteit is de vaardigheid van de ouder om de signalen van het kind op te vangen, accuraat te interpreteren en er prompt op te reageren (Ainsworth et al., 1974). Hieraan gerelateerd is de emotionele beschikbaarheid van de ouder. Dit lijkt erg op sensitiviteit maar hierbij zijn warmte en positiviteit als componenten van interacties geïncorporeerd (Biringen et al., 1989). De sensitiviteit van de ouder speelt een belangrijke rol bij de gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind in de eerste levensjaren (De Wolff & Van IJzendoorn, 1998). Zowel een tekort aan ouderlijke sensitiviteit als een onveilige gehechtheidsrelatie dragen bij aan de ontwikkeling van disruptief gedrag bij het kind. Afwijzing bij de moeder op tweejarige leeftijd voorspelt disruptieve gedragsproblemen wanneer het kind 42 maanden oud is (Shaw, Winslow, Owens, Vondra, Cohn, & Bell, 1998). Daarentegen voorspelt positief affect van de moeder minder agressie in de kindertijd en adolescentie (Olson, Bates, Sandy, & Lanthier, 2000). Uit ander onderzoek is gebleken dat kinderen met een onveilige gehechtheidsrepresentatie in de kindertijd 3,4 keer vaker disruptief gedrag vertoonden dan kinderen die veilig gehecht waren (Shaw & Vondra, 1995). Verschillende mechanismen kunnen de effecten van insensitief ouderschap en onveilige ouder-kind gehechtheidsrelaties verklaren (DeKlyen & Greenberg, 2008). Allereerst hebben kinderen minder motivatie om te gehoorzamen aan ouders die insensitief zijn. Ten tweede kunnen kinderen negatief gedrag vertonen om aandacht te krijgen van hun niet-responsieve ouders. Daarnaast imiteren kinderen het gebrek aan empathie van de ouder waardoor zij gevoelens van anderen niet kunnen interpreteren en disruptief gedrag vertonen. Een vierde verklaring kan zijn dat sensitieve ouders een belangrijke rol spelen bij de emotie regulatie door de dyadische regulatie te bevorderen. Wanneer er geen sprake is van een dyadische regulatie kunnen er moeilijkheden ontstaan bij het reguleren van negatieve

emoties en kunnen er ongepaste gedragingen ontstaan. Ten slotte kunnen kinderen met onveilige gehechtheidsrelaties negatieve verwachtingen van sociale interacties hebben en daarom anderen benaderen op een agressieve en negatieve manier.

Discipline strategieën. Naast sensitiviteit van de ouder is ook de disciplineringsstrategieën van belang bij de ontwikkeling van disruptief gedrag. Er zijn negatieve en positieve disciplineringsstrategieën. Bij negatieve strategieën is autoriteit van belang waarbij macht, negatieve feedback, chantage en (fysiek) straffen belangrijke aspecten zijn (, bijvoorbeeld: “jij moet dat doen omdat ik dat zeg”). Dit wordt ook wel ‘coercive strategies’ genoemd. Volgens de sociale leertheorie zorgen deze negatieve disciplineringsstrategieën voor het disruptieve gedrag van kinderen. De ouders staan namelijk model voor het negatieve gedrag (Bandura, 1973). In conflicten zullen kinderen het negatieve gedrag van de ouder imiteren. Permissief en laks ouderschap valt ook onder negatieve disciplineringsstrategieën, omdat het kind hierbij leert dat ongehoorzaam gedrag ongestraft blijft en het kind geen grenzen leert. Volgens Patterson’s coercion theory is een combinatie van hardhandige discipline en permissief ouderschap erg schadelijk voor het kind (Patterson, 1982). Tijdens conflicten kunnen ouders bijvoorbeeld gaan schreeuwen of fysiek straffen. Deze gedragingen zorgen ook voor negatief gedrag bij het kind waardoor de situatie nog meer escaleert. De ouder besluit hierdoor om aan het kind toe te geven. Hierdoor leert het kind dat negatief gedrag beloont. Deze ‘coercive cycles’ leiden tot disruptief gedrag door een patroon van bekrachtiging van negatief gedrag. Vele onderzoeken hebben laten zien dat negatieve disciplineringsstrategieën gerelateerd zijn aan de ontwikkeling van disruptief gedrag bij jonge kinderen. Moeders van agressieve peuters laten meer laksheid en overreactieve discipline zien wanneer het kind ongehoorzaam is waarbij agressief gedrag werd gebruikt, dan moeders van niet-agressieve peuters (Del Vecchio & O’Leary, 2006). Negatieve discipline en weinig warmte van moeder bij één tot drie jarigen voorspelt agressie een jaar later (Alink et al., in press). Controlerend gedrag van moeder voorspelt toename in gedragsproblemen tussen twee en vier jaar. Ten slotte voorspelt hardhandig ouderschap en fysieke discipline agressie in de kindertijd (Weiss, Dodge, & Bates, 1992).

Positieve strategieën zijn meer autoritair van aard. Hierbij wordt er meer uitgelegd bij commando’s en verboden, wat inductie wordt genoemd. Positieve strategieën dragen bij aan de gehoorzaamheid door middel van empathie en positieve feedback. In tegenstelling tot negatieve strategieën laten positieve strategieën een voorbeeld zien van positief gedrag, internaliseert het de regels en blijven de kinderen gemotiveerd om te gehoorzamen (Grusec &

Kuczynski, 1997). Positieve disciplineringsstrategieën voorspellen lagere mate van disruptief gedrag. Uit een meta-analyse is gebleken dat goedkeuring en sturing significant gerelateerd zijn aan lagere mate van disruptief gedrag (Rothbaum & Weisz, 1994).

Vroege genderspecifieke socialisatie

Er wordt gedacht dat ouders zich verschillend gedragen tegenover jongens en meisjes omdat jongen en meisjes zelf ander gedrag van de ouder uitlokken. Dit kan komen door mogelijk biologische factoren die de verschillen in gedrag bepalen tussen jongens en meisjes, waardoor ouders anders kunnen reageren. In de jaren '80 is er al onderzoek naar gedaan. Kinderen werden verkleed als jongen of meisje (ongeacht hun geslacht) en volwassenen mochten met de kinderen spelen. Hieruit kwam het resultaat dat volwassene meer grove spellen gingen doen met kinderen die als jongen verkleed waren, en meer verbale interactie lieten zien bij de verklede meisjes (Culp, Cook, Housley, 1983). Deze onderzoeken lieten zien dat niet het genderspecifieke gedrag van het kind leidde tot verschillend gedrag bij de volwassene, maar dat de volwassene zelf anders reageerden op jongens en meisjes. Volwassenen waren zich vaak niet bewust van dit gedrag. Doordat genderspecifiek ouderschap vaak onbewust gebeurt, is het van belang dat er observaties gedaan worden naast vragenlijsten. Verschillende observationele studies hebben laten zien dat ouders verschillend reageren op jongens en meisjes, zelfs wanneer zij hetzelfde gedrag vertonen (Maccoby, Snow, & Jacklin, 1984). Er is gevonden dat moeders vaker gebruik maken van inductie bij peutermeisjes dan peuterjongens (Smetana, 1989). Ook is er gevonden dat peuterjongens vaker bekritiseerd worden voor grove motorieke gedragingen en minder positieve feedback krijgen voor pro sociaal gedrag, dan peutermeisjes (Fagot, 1978). Dit wijst erop dat genderspecifiek ouderschap voorkomt bij specifiek gedrag bij kinderen en hun ouders, in plaats van de algemene ouderschapsstijl. De observatie-onderzoeken laten zien dat er een patroon is voor disruptief gedrag bij de ouders en dat er minder acceptatie is voor pro sociaal gedrag bij jongens door ouders. Ook is er bewijs dat jongens meer disruptief gedrag laten zien dan meisjes en dat jongens anders zijn gesocialiseerd dan meisjes. Het verband tussen genderspecifieke socialisatie en genderverschillen in gedrag van kinderen is tot op heden nog niet onderzocht.

Gender verschillen en gevoeligheid voor ouderschap

Naast de verschillende socialisatie praktijken in reactie op specifiek gedrag van jongens en meisjes, kunnen jongens en meisjes variëren in hun gevoeligheid voor de omgeving. De associatie tussen opvallende ouderschapsdimensies zoals sensitiviteit en disciplineren en het disruptief gedrag als reactie daarop, kunnen worden gemodereerd door gender van het kind. Risicomodellen voor disruptief gedrag zijn niet altijd apart voor jongens en meisjes getoetst. Studies die dit wel hebben gedaan vonden dat jongens gevoeliger zijn voor de invloeden van de ouder dan meisjes. Eenjarige kinderen waarvan de moeder niet responsief was, lieten vaker meer disruptief gedrag zien een jaar later, maar dit werd alleen voor jongens gevonden (Shaw et al., 1998). Ook bij driejarigen is er gevonden dat warmte en inductie leidt tot minder disruptief gedrag, en negatief ouderschap en vaderlijke fysieke straf leidt tot meer disruptief gedrag. Wederom was dit resultaat alleen voor jongens gevonden (Kerr, Lopez, Olson, & Samero, 2004). Bij deze studies waren er geen verschillen gevonden in genderspecifieke opvoeding, dit kan dus niet de oorzaak zijn voor de gevoeligheid van jongens voor de ouderschapsstijl. Het is mogelijk dat ouders dezelfde gedragingen laten zien naar jongens en meisjes, maar in verschillende situaties. Ook kan temperament een rol spelen, jongens zijn actiever en laten meer moeilijkheden in temperament zien (Else-Quest et al., 2006). Een moeilijk temperament blijkt een hogere gevoeligheid te geven voor ouderlijke invloeden op disruptief gedrag (Van Zeijl et al., 2007).

Jongens lijken meer gevoelig voor de opvoedingsinvloeden dan meisjes, maar de onderliggende mechanismen hiervan zijn nog onduidelijk. Er zal meer onderzoek gedaan moeten worden naar de rol van specifieke oudergedragingen, specifieke ouderschapscontexten en verscheidene dimensies van temperament van het kind op genderverschillen in gevoeligheid voor opvoedingsinvloeden.

De rol van vaders

De meeste studies naar ouderschap onderzoeken alleen moeders, vaders worden nauwelijks geobserveerd met hun jonge kinderen. Vaders spelen echter een belangrijke rol bij de socialisatie van zijn kinderen (Lamb, 1997), zeker wanneer het gaat om de ontwikkeling van genderconcepten (Maccoby, 1990). Het interactieve gedrag van vader naar zonen en dochters is belangrijk bij het begrijpen van de ontwikkeling van de gender-gerelateerde ontwikkelingspatronen van kinderen. Er zijn twee aspecten van vaders die onderzocht moeten worden. Allereerst moet er gekeken worden of vaders genderspecifiek ouderschap laten zien. Er is gebleken dat vaders meer genderspecifiek gedrag laten zien dan moeders (Lytton &

Romney, 1991). Ten tweede moet er gekeken of het genderspecifieke ouderschap van vaders invloed heeft op het disruptief gedrag van kinderen. Uit onderzoek is gebleken dat vaders op dit gebied minder effect hebben dan moeders (Rothbaum & Weisz, 1994). Dit is een logisch resultaat aangezien moeders in de meeste gezinnen nog de primaire verzorgers zijn en meer tijd doorbrengen met de kinderen. Er is echter wel bewijs voor een groter effect van vaders genderspecifieke ouderschap bij adolescenten (Kosterman, Haggerty, Spoth, & Redmond, 2004). Observationele studies van vaderlijke invloeden op disruptief kindgedrag in de vroege kindertijd komen niet voor. Aangezien gender-gerelateerde gedragspatronen voornamelijk gevormd worden door interacties met personen van hetzelfde en het tegenovergestelde geslacht, is het van belang dat er onderzocht wordt wat de rol van vaders hierin is.

De huidige studie: een within-family design

Bestaand onderzoek heeft laten zien dat gender een sterke voorspeller is voor disruptief gedrag, dat jongens en meisjes op een andere manier gesocialiseerd worden en dat ouderschap in het algemeen een belangrijke rol speelt bij de ontwikkeling van disruptief gedrag. Er zal gebruik worden gemaakt van een within-family design om genderspecifiek ouderschap en de associatie met disruptief gedrag in peuters te onderzoeken. Volgens de family systems theory zijn er dyadische relaties binnen families die interacteren met andere dyades om familiebanden te ontwikkelen. Dit leidt tot dyadische interactie patronen (Minuchin, 1985). Wanneer er genderspecifiek ouderschap is betekent dit dat de verschillen tussen jongens en meisjes niet alleen tussen families ontstaan, maar ook binnen families. Het interactiepatroon van kind met ouder is beïnvloed door alle andere dyadische patronen en het familiesysteem als geheel. Dit kan onderzocht worden met een between-family design of een within-family design. Bij een between-family design worden verschillende gezinnen vergeleken. Bij het within-family design wordt er gekeken naar de verschillen binnen families, zoals leeftijd of plaats in de kinderrij. Eerstgeborenen lijken meer aandacht te krijgen en meer sensitiviteit en hoge kwaliteit verzorging in de vroege kindertijd dan later geboren (Van IJzendoorn, Moran, Belsky, Peders, Bakermans-Kranenburg, & Kneppers, 2000). Onderzoeken hebben laten zien dat oudergedrag naar oudste en jongere kinderen kan bijdragen in de voorspelling voor disruptief gedrag (Blandon & Volling, 2008). Het nadeel van een between-families design is dat er enkel gekeken wordt naar de verschillen tussen families, terwijl er juist ook belangrijke verschillen zijn binnen de (verschillende soorten) gezinnen. Het belang van dit design voor differentiële gevoeligheid is onderzocht door Dunn,

Stocker en Plomin (1990). Zij vonden dat verschillende behandeling van brusjes significant is gerelateerd aan gedragsuitkomsten bij kinderen.

Onderzoeksvragen en hypothesen

1. Laten ouders met kinderen met verschillend gender meer genderspecifiek ouderschap zien dan ouders van kinderen met hetzelfde geslacht?

Hypothese: ouders laten meer genderspecifiek ouderschap zien bij kinderen met verschillend geslacht dan ouders van kinderen met hetzelfde geslacht. Ouders van kinderen met verschillend geslacht zijn meer betrokken bij disruptief gedrag en minder betrokken bij pro sociaal gedrag van jongens dan van meisjes.

2. Verklaard genderspecifiek ouderschap het verschil tussen jongens en meisjes in disruptief gedrag gedurende de eerste vier levensjaren?

Hypothese: meer genderspecifiek ouderschap is gerelateerd aan grotere verschillen tussen broers en zussen in disruptief gedrag, waarbij jongens meer disruptief gedrag laten zien dan meisjes.

3. Verschilt genderspecifiek ouderschap en het effect hiervan op disruptief gedrag door geslacht van de ouder?

Hypothese: vaders laten meer genderspecifiek gedrag zien dan moeders. Ze dragen beide op een unieke manier bij aan het disruptief gedrag van jongens en meisjes, maar moeder heeft een sterkere invloed.

4. Zijn broertjes en zusjes differentieel gevoelig voor insensitief ouderschap en negatieve discipline wat betreft het risico voor disruptief gedrag?

Hypothese: jongens zijn gevoeliger voor negatief ouderschap dan hun zussen. Negatief ouderschap is sterker gerelateerd aan disruptief gedrag bij jongens dan bij meisjes.

Materiaal en methodesectie

Design en steekproef

De huidige studie maakt gebruik van een longitudinaal design met vier meetmomenten bij de leeftijd van 12 maanden (T1), 24 maanden (T2), 36 maanden (T3) en 48 maanden (T4) van het jongste kind. Deze leeftijden zijn gekozen om de ontwikkeling van genderverschillen in disruptief gedrag te kunnen volgen, aangezien deze veranderingen tot uiting komen bij deze ontwikkelingsperiode. De steekproef bestaat (in het eerste jaar) uit 390 gezinnen met twee kinderen, met een gelijke verdeling van gendercombinaties (91 meisje-meisje (23%), 93

meisje-jongen (24%), 98 jongen-meisje (25%) en 107 jongen-jongen (28%)). Door dit design kunnen effecten van plaats in de kinderrij onderzocht worden. Om de brusjes op dezelfde leeftijd met elkaar te vergelijken is het verschil tussen het oudste en jongste kind tussen de 18 en 30 maanden, dit leeftijdsverschil komt vaak voor in Nederland. Op deze manier is het oudste kind op T1 (ongeveer 3 jaar) even oud als het jongste kind op T3. Hetzelfde geldt voor T2 en T4. De exclusie criteria voor deze studie zijn eenoudergezinnen, ouders of kinderen met fysieke of mentale handicaps en ouders die niet in Nederland geboren zijn of Nederlands spreken. Geschikte ouders kregen een brief toegestuurd met uitleg van de studie en werd gevraagd om een antwoordformulier met adres en telefoonnummer op te sturen. Het onderzoeksteam kon zo contact opnemen met de eventueel geïnteresseerde gezinnen en data voor de huisbezoeken plannen.

Procedure

Voor ieder huisbezoek kregen de ouders een vragenlijst thuisgestuurd om in te vullen en af te geven aan de onderzoeker. Ieder jaar worden er twee huisbezoeken gedaan: één met moeder en kinderen en één met vader en kinderen. Bij ieder huisbezoek worden er verschillende taken gedaan die zijn ontworpen om verschillende aspecten van ouder- en kindgedrag te meten, zoals opruimen, spelen en het lezen van een boek. Ieder huisbezoek (vader en moeder, T1 tot en met T4) is op dezelfde manier opgebouwd. Ouders kregen ieder jaar (bij één van de twee bezoeken) een kleine bijdrage voor het huisbezoek, kinderen kregen bij ieder huisbezoek een cadeautje. Bij beide huisbezoeken werden er observaties gedaan van de brusjes samen en van de ouder met de kinderen apart (één van de kinderen dan maakt computertaken met de andere onderzoeker). Bachelorstudenten namen de computertaken bij kinderen en ouders af. Masterstudenten waren verantwoordelijk voor de taken en bijbehorende videobeelden.

Instrumenten

Impliciete genderstereotypen. De stereotypen van ouders kunnen belangrijk zijn bij het voorspellen van de genderspecifieke opvoeding (Pomerantz & Wang, 2004), dit kan gerelateerd zijn aan de genderstereotypen van de kinderen wat genderspecifiek gedrag voorspelt. Aangezien deze genderstereotypen vaak onbewust zijn is dit gemeten met computertaken (de Implicit Association Test (IAT), Greenwald & Banaji, 1995). Bij ieder bezoek doen beide ouders de IAT. De kinderen doen een soortgelijke test op drie- en vierjarige leeftijd, omdat genderstereotypen rond deze leeftijd beginnen te ontwikkelen

(Edelbrock & Sugawara, 1978). Bij deze test moeten kinderen cadeautjes combineren met plaatjes van jongens en meisjes.

Praten over genderstereotypen door ouders. Aangezien praten over genderstereotypen niet altijd voorkomt tijdens de observatieperioden is er een platenboek ontworpen dat speciaal gericht is op gender statements. In het boek staan platen van jongens en meisjes die stereotype en contrastereotype gedrag laten zien. Ouders wordt gevraagd het boek te voor te lezen. De uitspraken die betrekking hebben op gender worden gecodeerd.

Sensitiviteit. Ouderlijke sensitiviteit is gemeten tijdens twee vrij spel taken; vrij spel met speelgoed en vrij spel zonder speelgoed. Sensitiviteit is gemeten aan de hand van de Emotion Availability Scales (EAS (Biringen et al., 2000)). Hiermee werd naast de sensitiviteit ook de nonintrusiviteit en manier van structureren van de ouders gemeten.

Disciplineren. Ouderlijke discipline werd gemeten tijdens een opruimtaak en een afblijftaak. De codeercategorieën bestaan uit negatieve strategieën (verbieden, fysiek ingrijpen en permissiviteit) en positieve strategieën (afleiden).

Kindgedrag. Het disruptieve en prosociale gedrag van het kind werd gemeten door middel van vragenlijsten ingevuld door de ouder en observaties tijdens de huisbezoeken. De Preschool Child Behaviour Checklist (CBCL, Achenbach & Rescorla, 2000) werd gebruikt om het disruptief gedrag van kinderen te meten. Hierbij werden alleen de schalen voor internaliserend en externaliserend probleemgedrag gebruikt. Deze vragenlijst vraagt de ouder om op een schaal aan te geven in welke mate het kind een bepaalde gedraging vertoont. De CBCL is gevalideerd en wordt vaak gebruikt vanaf twaalf maanden (Van Zeijl et al., 2006). Ongehoorzaamheid werd gemeten tijdens een afblijftaak. Prosociaal gedrag werd gemeten tijdens een taak waarbij de onderzoekster expres haar knie stootte en tijdens een taak waarbij de kinderen rozijntjes (of ontbijtkoek) moesten delen.

Hormoononderzoek. Vanaf T3 werden er handfoto's gemaakt van zowel de kinderen als de ouders. Hierbij werd er gekeken naar de verhouding tussen wijsvinger en ringvinger. Hieraan kon worden 'afgelezen' hoeveel testosteron er aanwezig was in de baarmoeder. Daarnaast werd er ook speeksel afgenomen bij de ouders om huidige testosteron niveaus vast te stellen.

Overige metingen. Meerdere toegevoegde vragenlijsten zijn gebruikt om gezinsvariabelen te meten die invloed hebben op de opvoeding en het kindgedrag. Deze variabelen zijn de kwaliteit van de relatie van de ouder (Maudsley Marital Questionnaire, Arrindell, Emmelkamp, & Bast, 1983), onenigheid over de opvoeding (Child-Rearing Disagreements Scale, Jouriles & Lecompte, 1991), psychopathologie (Adult Behaviour

Checklist, Achenback & Rescorla, 2003). Temperament van het kind werd ook gemeten met de Child Characteristics Questionnaire (Child version of the ICQ, Bates et al., 1979) als een mogelijke verklarende factor voor genderverschillen in gevoeligheid voor opvoedingsinvloeden.

Resultaten

Verrichte werkzaamheden

Binnen het huidige onderzoek heb ik ongeveer 50 huisbezoeken uitgevoerd als tweede onderzoeker. Hierbij moest ik de computertaken bij de ouder en de kinderen afnemen. Daarnaast heb ik de afblijftaak met het jongste en oudste kind gecodeerd. Hierbij heb ik gekeken naar de disciplinerende van het oudste kind op het jongste kind.

Mothers, fathers, sons and daughters: parental sensitivity in families with two children.

Verschillen tussen sensitiviteit en nonintrusiviteit bij vaders en moeders

Zowel vaders als moeders scoren relatief hoog op zowel sensitiviteit als nonintrusiviteit. Significante effecten werden gevonden voor sensitiviteit, *Pillai's F* (3, 385) = 26.60, $p < .01$, $\eta^2_p = .17$, en nonintrusiviteit, *Pillai's F* (3, 385) = 6.44, $p < .01$, $\eta^2_p = .05$. Verschillen lieten zien dat moeders significant meer sensitief waren naar het oudste kind dan vaders naar beide kinderen. Moeders waren ook sensitiever naar hun jongste kind dan vaders naar hun jongste kind. Voor nonintrusiviteit werd bijna hetzelfde patroon gevonden, alleen verschilden moeders en vaders niet in nonintrusiviteit naar het oudste kind. Zowel vaders als moeders waren sensitiever en nonintrusiever naar het oudste kind dan naar het jongste kind.

Gender van de kinderen was niet gerelateerd aan mate van sensitiviteit van vader en moeder. Voor ouderlijke nonintrusiviteit werd een significante interactie gevonden met gender van het kind, *Pillai's F* (3, 385) = 2.00, $p = 0.04$, $\eta^2_p = .02$. Een gepaarde *t*-toets liet zien dat er meer intrusiviteit was naar het jongste kind dan naar het oudste kind, maar alleen wanneer het jongste kind een jongen was ($ps = .01$).

Om een optimaal gebruik te maken van het within-family design werd er nog gekeken naar verschillen in het ouderschap naar de brusjes met verschillend geslacht (jongen-meisje $n = 98$, meisje-jongen $n = 93$) om te kijken of er within-family kindgender effecten waren naast de effecten van plaats in de kinderrij en gender effecten zoals bovenstaand. Deze resultaten waren consistent met de eerder gevonden effecten, waarbij vaders meer intrusief zijn naar het jongste kind dan naar het oudste kind wanneer het jongste kind een jongen was.

Gender stereotypes in the family context: mothers, fathers, and siblings.

Moeders, vaders en kinderen hebben enige stereotype ideeën over gender. Scores van vaders en moeders voor expliciete stereotypen waren laag.

Gender verschillen in ouder en kind genderstereotypen

Er werd een gepaarde *t*-toets gedaan om de genderstereotypen van vaders en moeders te vergelijken. Moeders en vaders verschilden significant wat betreft impliciete stereotypen bij kinderen, $t(354) = 3.03$, $p < .01$, $d = .24$, en volwassenen, $t(354) = 2.65$, $p < .01$, $d = .17$, waarbij moeders sterkere impliciete stereotypen hadden dan vaders. Moeders en vaders verschilden ook wat betreft expliciete stereotypen, $t(354) = -7.85$, $p < .01$, $d = .47$, waarbij vaders sterkere expliciete genderstereotypen hebben dan moeders. Een 2 (gender van het kind) bij 2 (gender van het brusje) variantieanalyse werd gedaan om verschillen in impliciete genderstereotypen te meten tussen jongens en meisjes. Er werd geen verschil gevonden tussen de genderstereotypen van jongens en meisjes, $F(1, 168) = .10$, $p = .75$, partial $\eta^2 < .01$.

Ouder en kind genderstereotypen en gender-constellatie van de familie

Twee multivariate variantie-analyses van genderconstellatie van de familie als onafhankelijke variabele werden getoetst: één voor drie metingen van vader genderstereotypen en één voor drie metingen van moeder genderstereotypen. Er werd verwacht dat vaders en moeders met kinderen met een verschillend geslacht sterkere genderstereotypen zouden hebben dan kinderen met kinderen van hetzelfde geslacht. Er werd alleen een verschil gevonden voor de stereotypen van vaders, *Pillais* $F(3, 351) = 2.72$, $p < .05$, partial $\eta^2 = .02$. Dit werd voornamelijk veroorzaakt door een hoofdeffect van de IAT: vaders met kinderen met hetzelfde gender hadden sterkere impliciete genderstereotypen voor volwassenen dan vaders met kinderen met een verschillend geslacht, $F(1, 353) = 5.51$, $p < .05$, partial $\eta^2 = .02$. De variantieanalyse met kind en gender van brusje als onafhankelijke variabelen en impliciete genderstereotypen van kinderen als afhankelijke variabelen lieten zien dat genderstereotypen van kinderen waarvan het brusje hetzelfde geslacht had niet verschilden van kinderen waarvan het brusje het andere geslacht had, $F(1, 168) < .01$, $p = .99$, partial $\eta^2 < .01$.

Voorspellers van genderstereotypen van kinderen: Moderatie model

Een multi-pele hiërarchische lineaire regressie-analyse is gedaan om te toetsen of impliciete genderstereotypen van ouders positief gecorreleerd waren met de impliciete

genderstereotypen van kinderen, en of de genderstereotypen van moeder en dochter sterker samenhangen dan die van moeder en zoon. Er werden geen hoofdeffecten gevonden voor vaderlijke genderstereotypen, moederlijke expliciete stereotypen, moederlijke impliciete stereotypen voor volwassenen, opleidingsniveau van moeder en gender van het kind. Er was een significant hoofdeffect voor opleidingsniveau van vader een impliciete genderstereotype van kinderen, waarbij een hoger opleidingsniveau van de moeder samenhang met minder impliciete genderstereotypen van kinderen. De interactie tussen impliciete stereotypen van moeder over kinderen en gender van het kind was significant ($B = -1.79$, $S.E. = .89$, $\beta = -.22$, $p < .05$). Voor meisjes waren hun genderstereotypen positief gecorreleerd met die van hun moeder ($r = .26$, $p < .05$). Wanneer moeder sterkere genderstereotypen had, hadden de dochters dit ook. Voor jongens werd dit niet gevonden.

Discussie en conclusie

In deze studie is gevonden dat moeders meer sensitief en nonintrusief zijn naar hun kinderen dan vaders. Vaders en moeders waren meer sensitief en nonintrusief naar hun oudste kind dan naar hun jongste kind. Gender van het kind was niet gerelateerd aan ouderlijke sensitiviteit, maar vaders waren meer intrusief naar hun jongste kind dan naar hun oudste kind wanneer het jongste kind een jongetje was.

In overeenstemming met eerdere studies (e.g. Barnett, Deng, Mills-Koonce, Willoughby, & Cox, 2008) is er in de huidige studie gevonden dat moeders meer sensitiviteit en nonintrusiviteit naar beide kinderen laten zien dan vaders. Dit kan verklaard worden doordat moeders meestal de primaire verzorgers zijn van de kinderen en daarom meer ervaring hebben met het gedrag van het kind (Barnett et al., 2008). Hierdoor zijn moeders meer gewend aan de signalen van de kinderen en kunnen zij daar sensitiever op reageren dan vaders. Echter waren het aantal werkuren van de ouder niet gerelateerd aan de ouderschapsvaardigheden van de ouders in deze studie, wellicht is dit niet een goede indicator voor het aantal uren dat ouders met kinderen doorbrengen. Vaders en moeders kunnen hun vrije tijd heel anders indelen (Sociaal Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). Aangezien moeders minder uren werken hebben zij meer tijd alleen met de kinderen dan vaders. De verschillen in nonintrusiviteit en sensitiviteit kunnen niet alleen komen door het verschil in ervaring maar kunnen ook veroorzaakt worden door verschillende ideeën wat betreft de opvoeding (Power, 1985). Vaders kiezen vaker de kant van het spelen wat kan leiden tot meer intrusiviteit bij de interactie met kinderen. Daarentegen geven vaders meer aanleiding tot het verkrijgen van informatie dan moeders tijdens de interactie met hun

kind (Leaper, Anderson, & Sanders, 1998). Deze manier van interacteren kan samenhangen met de manier van spelen van kinderen en kan leiden tot intrusiviteit. Ondanks de verschillen tussen vaders en moeders is het belangrijk dat zowel vaders als moeders hoog scoren op sensitiviteit en nonintrusiviteit in de huidige steekproef. De bijdrage van vaders en moeders aan de ontwikkeling van het kind kan verschillend en aanvullend zijn op de rol die de ouders apart spelen bij de socialisatie van kinderen. Longitudinaal onderzoek liet zien dat vaders meer bijdragen bij het ontwikkelen van sensitieve steun tijdens exploratief spel met peuters, terwijl moeders meer comfort en responsiviteit bieden wanneer het kind stress ondervindt (Grossmann et al., 2002). Dit kan wijzen op de unieke bijdrage van vaders en moeders, ondanks dat specifieke gedragingen voor beide ouders wijzen op sensitief ouderschap. Aangezien zowel vaderlijke als moederlijke sensitiviteit en nonintrusiviteit gerelateerd zijn aan veilige gehechtheidrepresentaties en positieve ontwikkelingsuitkomsten in de vroege kindertijd (Lucassen et al., 2011), lijkt het er op dat ouderlijke sensitiviteit belangrijk is voor de positieve ontwikkeling van het kind en dus aangemoedigd moet worden.

In tegenstelling tot de verwachtingen is er weinig bewijs gevonden voor genderspecifiek ouderschap bij vaders en moeders. De literatuur liet echter zien dat ouders hun zoons en dochters anders behandelen (Barnett et al., 2008). Toch zijn deze resultaten niet gevonden in de huidige studie. Echter wijzen verschillen in behandelen van jongens en meisjes niet per sé leiden tot verschillen in sensitiviteit. Jongens en meisjes kunnen verschillende behoeften hebben en het aanpassen van oudergedrag aan deze specifieke behoeften is afhankelijk van de unieke eigenschappen en behoeften van het kind. Het is mogelijk dat ouders genderspecifiek ouderschap laten zien, maar dat deze verschillende gedragingen naar zonen en dochters even sensitief zijn. Daarentegen kan het ook zo zijn dat subtiele manieren die ouders gebruiken naar hun zoons en dochters moeilijk zijn om te onderzoeken (Raley & Bianchi, 2006). Uit een meta-analyse is ook gebleken dat de setting een rol speelt bij het opmerken van genderspecifiek ouderschap (Leaper et al., 1998). Genderspecifiek ouderschap werd meer gezien in een gestructureerde setting dan in een relatief ongestructureerde setting zoals gebruikt in de huidige studie. Daarentegen kunnen de hoge opleidingsniveaus in de huidige steekproef ook bijdragen aan de verklaring voor de afwezigheid van genderverschillen bij kinderen. Verschillende studies hebben gevonden dat moeders met een hoog opleidingsniveau meer gelijke gedragingen laten zien bij genderrollen (Ex & Janssens, 1998).

Er is een interactie-effect gevonden voor gender van het kind met plaats in de kinderrij voor nonintrusiviteit van vaders. Vaders waren meer intrusief naar jongeren kinderen dan naar

oudere kinderen, maar alleen wanneer het jongste kind een jongen was. Er werd in eerdere studies gevonden dat vaders meer genderspecifiek opvoeden (Barnett et al., 2008). Ook is er uit eerder onderzoek gebleken dat vaders met zonen vaker minder optimaal ouderschap vertonen dan andere ouder-kind combinaties (Barnett et al., 2008). Ouders, en vooral vaders, hebben over het algemeen hogere verwachtingen van zonen dan van dochters wat betreft cognitief, sociaal en fysieke mogelijkheden (Blakemore, Berenbaum & Liben, 2009). Hogere verwachtingen kunnen leiden tot meer veeleisend gedrag van de ouder tijdens vader-zoon interacties. Er kan een groter verschil zijn in de (te hoge) verwachtingen van vaders met hun éénjarige zonen en de werkelijke eigenschappen en mogelijkheden dan er is met oudere zonen. Wellicht vinden vaders het moeilijk om hun verwachtingen aan te passen aan interactief gedrag op een manier die past bij het ontwikkelingsniveau van kinderen. De effect-size was echter klein en kan dus betwijfeld worden.

In een tweede studie werd gevonden dat moeders sterkere impliciete genderstereotypen hadden dan vaders, terwijl vaders sterkere expliciete genderstereotypen hadden dan moeders. Ook hadden vaders met kinderen met hetzelfde geslacht sterkere impliciete genderstereotypen dan vaders met kinderen met een verschillend geslacht. Wanneer moeders sterkere genderstereotypen vertoonden, lieten hun dochters dit ook zien.

Zoals verwacht hadden moeders sterkere impliciete genderstereotypen voor volwassenen en kinderen dan vaders, en hadden vaders sterkere expliciete gendergedragingen dan moeders. Een verklaring hiervoor kan zijn dat expliciete stereotype metingen vatbaar zijn voor sociale wenselijkheid (White & White, 2006) en vrouwen scoren meestal hoger op sociale wenselijkheid dan mannen en kunnen daardoor minder expliciete stereotypen laten zien (Hebert, Clemow, Pbert, Ockene, & Ockene, 1995).

Jongens en meisjes verschilden niet wat betreft de mate van impliciete genderstereotypen. Dit was echter tegen de verwachtingen in maar is ook gevonden in verschillende Amerikaanse studies die gekeken hebben naar expliciete genderstereotype ontwikkeling in peuters (O'Brien et al., 2000). Blijkbaar ontwikkelen verschillen in gendergedragingen later in de kindertijd, mogelijk tijdens de schooljaren waar invloed van leeftijdgenootjes meer voorkomt en kinderen meer gender gerelateerde ervaringen buiten huis te zien krijgen.

Vaders met kinderen met hetzelfde geslacht hadden sterkere impliciete genderstereotypen voor volwassenen dan vaders met kinderen met een verschillend geslacht,

wat samenhangt met de family systems theorie waarbij eigenschappen van het kind de ouders beïnvloeden.

Het effect van de gezinssamenstelling is alleen gevonden voor de impliciete genderstereotypen. Aangezien expliciete genderstereotypen vatbaarder zijn voor sociale wenselijkheid kan dit minder afhankelijk zijn van ervaringen binnen het gezin. Het lijkt er op dat gezinservaringen ook minder belangrijk zijn voor genderstereotypen van moeder aangezien deze niet gerelateerd zijn aan gezinssamenstelling.

In tegenstelling tot de hypothesen zijn er geen verschillen in impliciete genderstereotypen gevonden tussen kinderen met hetzelfde geslacht of het andere geslacht bij jongere brusjes. Verschillende Amerikaanse studies hebben laten zien dat oudere kinderen een duidelijk effect hebben op genderstereotypen bij jongere brusjes (McHale, Crouter, & Tucker, 1999). In de huidige studie is er alleen gekeken naar de invloed van een jonger brusje die één jaar was. Het kan zijn dat effecten van brusjes niet ontstaan voor oudere brusjes wanneer het jongere brusje nog maar een baby is, maar pas te zien is op latere leeftijd.

De impliciete genderstereotypen van kinderen werden alleen voorspeld door impliciete genderstereotypen van moeder. Dit resultaat is ook gevonden in een meta-analyse die liet zien dat de impact van moeders op de ontwikkeling van genderstereotypen bij kinderen sterker is dan dat voor vaders, omdat zij meer tijd doorbrengen met kinderen en dus meer tijd hebben om gendergerelateerde ervaringen voor kinderen te laten zien door hun eigen stereotypen (Tenenbaum & Leaper, 2002). Dit verklaard echter niet waarom vaders geen enkele invloed hebben. Het is mogelijk dat genderstereotypen van vaders belangrijkere voorspellers worden voor de genderstereotypen van kinderen in de latere kindertijd (McHale et al., 1999). Dit is ook gevonden in een Amerikaanse studie over betrokkenheid van vaders waarbij werd gevonden dat een toename van tijd die besteed werd aan het leren van kinderen, huidhouden en sociale activiteiten met de kinderen die ouder werden (Yeung, Sandberg, Davis-Kean, & Hofferth, 2001). Het zwakke verband tussen genderstereotypen van moeder en kind kan er op wijzen dat er veel factoren van invloed zijn op de genderstereotypen van kinderen. De bevinding dat de impliciete genderstereotypen van kinderen enkel voorspeld werden door impliciete genderstereotypen van moeder bij kinderen impliceert dat het belangrijk is om zowel de genderstereotypen van moeder en kind te meten aan de hand van dezelfde methoden.

Zoals verwacht werd de relatie tussen genderstereotypen van moeder en kind gemodereerd door gender van het kind. Wanneer moeder sterkere impliciete genderstereotypen voor kinderen had, hadden hun dochters ook sterkere impliciete genderstereotypen. Voor jongens is er geen relatie gevonden. Dit wijst er op dat er voor

jongens andere factoren dan genderstereotypen van vader en moeder van invloed zijn op de ontwikkeling van genderstereotypen. De bevinding dat alleen de genderstereotypen van moeders en dochters significant samenhangen komt overeen met onderzoeken die vonden dat; moeders meer praten met meisjes dan jongens in het algemeen (Leaper et al., 1998), moeders meer over interesses en gedragingen praten met meisjes dan met jongens (Boyd, 1989), moeders meer mogelijkheden hebben om hun eigen genderstereotypen ideeën over te brengen naar meisjes dan naar jongens aangezien moeders meer betrokken zijn in spel met jongens dan met meisjes (Clearfield & Nelson, 2006).

Vergelijking met eigen onderzoek

In mijn eigen onderzoek heb ik gevonden dat gender van het kind alleen invloed heeft op de fysieke discipline van moeders. Hierbij worden jongens meer fysiek gedisciplineerd door moeders dan meisjes. Vaders lieten geen verschil zien in fysieke discipline tussen jongens en meisjes. Daarnaast is er gevonden dat jongens en meisjes evenveel agressie vertonen. Ook is er gevonden dat de fysieke discipline van vader de agressie van jongens een jaar later voorspelt. Voor meisjes is er geen effect van fysieke discipline van vader gevonden. De fysieke discipline van moeder werd ook niet als voorspellende factor voor agressie bij het kind een jaar later gevonden. In de ‘boys will be boys’ studie is er nog geen onderzoek gedaan naar deze variabelen. Het onderzoek is nu bezig met de dataverzameling in T4.

Reflectie

De werkzaamheden die ik heb gedaan binnen het onderzoek waren erg leerzaam. Door de huisbezoeken zie je hoe het er bij gezinnen aan toe gaat. Ook het afnemen van de computertaken met ouders en kinderen vond ik leuk om te doen. Het doen van huisbezoeken heeft mij geleerd om meer open te zijn naar ‘vreemden’ en hier makkelijker mee om te gaan. Ondanks dat ik al veel ervaring had in het werken met kinderen was het afnemen van taken toch heel iets anders en een leuke ervaring. Het coderen van de afblijftaak heeft mij geholpen om meer objectief te observeren. Ook heeft het mij inzicht gegeven in de verschillende manieren die ouders en kinderen gebruiken bij de manier van disciplineren. De gezinnen kunnen nog zo op elkaar lijken wat betreft leeftijd en geslacht, toch zijn er grote verschillen te zien. Mijn functioneren binnen het onderzoek is naar mijn idee goed verlopen.

In het begin van de deelname aan het onderzoek was er nog enige onduidelijkheid over welke persoon verantwoordelijk was voor bepaalde onderdelen. Bijvoorbeeld wanneer er vragen waren over het plannen van huisbezoeken wist ik niet bij wie ik precies terecht kon.

Dit kan in de toekomst worden verbeterd. Daarnaast was het jammer dat ik halverwege het project moest wisselen van begeleider. Dit heeft gelukkig niet tot verdere gevolgen geleid, maar dit had van tevoren wellicht voorkomen kunnen worden.

In de toekomst zal ik vaak in aanraking komen met (onbekende) gezinnen. Doordat ik door middel van dit project heb geleerd om daar mee om te gaan zal dit mij helpen in de toekomst. Daarnaast heb ik door het coderen geleerd om objectief te observeren. Ook dit is een belangrijk aspect in mijn toekomstige werkveld. Het zoeken, lezen en gebruiken van bestaande literatuur heeft veel bijgedragen aan mijn kennis over agressie en genderverschillen bij ouders en kinderen. Deze kennis kan ik goed gebruiken in mijn werk als toekomstig pedagoog.

Referenties

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. (1974). Infant–mother attachment and social development. In M.P. Richards (Ed.). *The introduction of the child into a social world* (pp. 99–135). London: Cambridge University Press.
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for the ASEBA preschool forms & profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & families.
- Ahl, R. E., Fausto-Sterling, A., García-Coll, C., & Seifer, R. (2013). Gender and discipline in 5-12-month-old infants. A longitudinal study. *Infant Behavior and Development*, *36*, 199-209.
- Alink, L. R. A., Mesman, J., Van Zeijl, J., Stolk, M. N., Juffer, F., Koot, H. M., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2006). The early childhood aggression curve: Development of physical aggression in 10- to 50-month-old children. *Child Development*, *77* (4), 954-966.
- Archer, J. (2009). Does sexual selection explain human sex differences in aggression? *Behavioral and brain sciences*, *32*, 249-311.
- Arrindell, W. A., Emmelkamp, P. M. G., & Bast, S. (1983). The Maudsley marital questionnaire (MMQ): A further step towards its validation. *Personality and Individual Differences*, *4* (5), 457-464.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social-cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barnett, M. A., Deng, M., Mills-Koonce, W. R., Willoughby, M., & Cox, M. (2008). Interdependence of parenting of mothers and fathers of infants. *Journal of Family Psychology*, *22*, 561–573.
- Bates, J. E., Freeland, C. A., & Lounsbury, M. L. (1979). Measurement of infant difficultness. *Child Development*, *50*, 794–803.
- Bell, R. Q. (1979). Parent, child, and reciprocal influences. *American Psychologist*, *34* (10), 821-826.
- Biringen, Z., Robinson, J. L. & Emde, R. N. (2000). Appendix B: The Emotional Availability Scales (3rd ed.; an abridged infancy/early childhood version). *Attachment and Human Development*, *2*, 256-270.

- Blakemore, J. E. O., Berenbaum, S. A., & Liben, L. S. (2009). *Gender Development*. New York: Psychology Press.
- Blandon, A. Y., & Volling, B. L. (2008). Parental gentle guidance and children's compliance within the family: A replication study. *Journal of Family Psychology*, *22*, 355-366.
- Boyd, C. J. (1989). Mothers and daughters: A discussion of theory and research. *Journal of Marriage and Family*, *51*, 291-301.
- Braungart-Rieker, J., Garwood, M. M., & Stifter, C. A. (1997). Compliance and noncompliance: the roles of maternal control and child temperament. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *18*, 411-428.
- Campbell, A. (1999). Staying alive: Evolution, culture and women's intra-sexual aggression. *Behavioral and Brain Sciences*, *22*, 203-252.
- Clearfield, M.W., & Nelson, N. M. (2006). Sex differences in mothers' speech and play behavior with 6-, 9-, and 14-month-old infants. *Sex Roles*, *54*, 127-137.
- Coie, J. K., & Dodge, K. A. (1998). Aggression and antisocial behavior. In N. Eisenberg (red.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional and personality development* (5th ed.). New York: Wiley.
- Culp, R. E., Cook, A. S., & Housley, P. C. (1983). A comparison of observed and reported adult-infant interactions: Effects of perceived sex. *Sex Roles*, *9*, 475-479.
- DeKlyen, M. & Greenberg, M. T. (2008). Attachment and Psychopathology in Childhood, In J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds). *Handbook of Attachment*, London: Guilford Press.
- Del Vecchio, T. & O'Leary, S. G. (2006). Antecedents of toddler aggression: Dysfunctional parenting in mother-toddler dyads. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *35*, 194-202 .
- De Wolff, M. S. & Van IJzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, *68*, 571-591.
- DeRosier, M., Kupersmidt, J. B., & Patterson, C. J. (1993). Children's academic and behavioral adjustment as a function of the chronicity and proximity of peer-rejection. *Child Development*, *65*, 1799-1913.
- Dixon, M. M., Reyes, C. J., Leppert, M. F., & Pappas, L. M. (2008). Personality and birth order in large families. *Personality and Individual Differences*, *44*, 119-128.
- Dunn, J., Stocker, C., & Plomin, R. (1990). Nonshared experiences within the family: Correlates of behavioral problems in middle childhood. *Development and Psychopathology*, *2*, 113-126.

- Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Eagly, A. H., & Karau, S. J. (1991). Gender and the emergence of leaders: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, *60* (5), 685-710.
- Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 123-174). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Edelbrock, C., & Sugawara, A. I. (1978). Acquisition of sex-typed preferences in preschool-aged children. *Developmental Psychology*, *14*, 614-623.
- Egeland, B., Kalkoske, M., Gottesman, N., & Erickson, M. F. (1990). Preschool behavior problems: stability and factors accounting for change. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *31*, 891-909.
- Else-Quest, N. M., Hyde, J. S., Goldsmith, H. H., & Van Hulle, C. (2006). Gender differences in temperament: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *132*, 33-72.
- Eron, L. D., Huesmann, L. R., & Zelli, A. (1991). The role of parental variables in the learning of aggression. In D. J. Pepler & K. H. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 169-188). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ex, C. T. G. M., & Janssens, J. M. A. M. (1998). Maternal influences on daughters' gender role attitudes. *Sex Roles*, *38*, 171-186.
- Fagot, B. I. (1978). The influence of sex of child on parental reactions to toddler children. *Child Development*, *49*, 459-465.
- Farrington, D. (1991). Longitudinal research strategies: Advantages, problems, and prospects. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *30*, 369-374.
- Farrington, D. P., & Hawkins, J. D. (1991). Predicting participation, early onset and later persistence in officially recorded offending. *Criminal Behavior and Mental Health*, *1*, 1-33.
- Galambos, N. L., Barker, E. T., & Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development*, *74* (2), 578-594.
- Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, *102*, 4-27.
- Grusec, J. E. & Kuczynski, L. (1997). *Parenting and Children's Internalization of Values: A Handbook of Contemporary Theory*. New York: Wiley.

- Hebert, J. R., Clemow, L., Pbert, L., Ockene, I. S., & Ockene, J. K. (1995). Social desirability bias in dietary self-report may compromise the validity of dietary intake measures. *International Journal of Epidemiology*, *24*, 389–398.
- Henwood, K., & Procter, J. (2003). The ‘good father’: Reading men’s accounts of paternal involvement during the transition to first-time fatherhood. *British Journal of Social Psychology*, *42* (3), 337-355.
- Jouriles, E. N., & Lecompte, S. H. (1991). Husband’s aggression toward wives and mothers’ and fathers’ aggression toward children: Moderating effects of child gender. *Journal of consulting and clinical psychology*, *59* (1), 190-192.
- Kawabata, Y., Alink, L. R. A., Tseng, W., Van IJzendoorn, M. H., & Crick, N. R. (2011). Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: A conceptual analysis and meta-analytic review. *Developmental Review*, *31*, 240-278.
- Kerr, D. C. R., Lopez, N. L., Olson, S. L., & Sameroff, A. J. (2004). Parental discipline and externalizing behaviour problems in early childhood: The roles of moral regulation and child gender. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *32*, 369-383.
- Koot, H. M. & Verhulst F. C. (1991). Prevalence of problem behaviour in Dutch children aged 2-3. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *83* (367), 1-37.
- Kosterman, R., Haggerty, K. P., Spoth, R., & Redmond, C. (2004). Unique influence of others and fathers on their children's antisocial behaviour. *Journal of Marriage and Family*, *66*, 762-778.
- Kudielka, B.M., & Kirschbaum, C. (2005). Sex differences in HPA axis responses to stress: A review. *Biological Psychology*, *69*, 113-132.
- Kupersmidt, J. B., & Coie, J. D. (1990). Preadolescent peer status, aggression, and school adjustment as predictors of externalizing problems in adolescence. *Child Development*, *61*, 1350-1362.
- Kupersmidt, J. B., Griesler, P. C., DeRosier, M. E., Patterson, C. J., & Davis, P. W. (1995). Childhood aggression and peer relations in the context of family and neighborhood factors. *Child Development*, *66*, 360-375.
- Lamb, M. E. (Ed.) (1997). *The role of the father in child development* (Third edition). New York: Wiley.
- Lovas, G. S. (2005). Gender and patterns of emotional availability in mother-toddler and father-toddler dyads. *Infant Mental Health Journal*, *26*, 327-353.

- Lansford, J. E., Criss, M. M., Laird, R. D., Shaw, D. S., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. E. (2011). Reciprocal relations between parents' physical discipline and children's externalizing behavior during middle childhood and adolescence. *Development and Psychopathology, 23*, 225-238.
- Leaper, C., Anderson, K. J., & Sanders, P. (1998). Moderators of gender effects on parents' talk to their children. *Developmental Psychology, 34*, 3-27.
- Lee, S. J., Taylor, C. A., Altschul, I., & Rice, J. C. (2013). Parental spanking and subsequent risk for child aggression in father-involved families of young children. *Children and Youth Services Review, 35*, 1476-1485.
- Lytton, H., & Romney, D. M. (1991). Parent's differential socialization of boys and girls. *Psychological Bulletin, 109*, 267-296.
- Maccoby, E. E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist, 45*, 513- 520.
- Maccoby, E. E., Snow, M. E., & Jacklin, C. N. (1984). Children's dispositions and mother-child interaction at 12 and 18 months: A short-term longitudinal study. *Developmental Psychology, 20* (3), 459-472.
- McCord, J. (1991). Questioning the value of punishment. *Social Problems, 38*, 167-179.
- McHale, S. M., Crouter, A. C., & Tucker, C. J. (1999). Family context and gender role socialization in middle childhood: Comparing girls to boys and sisters to brothers. *Child Development, 70*, 990-1004.
- McFadyen-Ketchum, S. A., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (1996). Patterns of change in early childhood aggressive-disruptive behavior: Gender differences in predictions from early coercive and affectionate mother-child interactions. *Child Development, 67*, 2417-2433.
- Minuchin, P. (1985). Families and Individual Development: Provocations from the Field of Family Therapy. *Child Development, 56*, 289-302.
- Mesman, J., Alink, L. R. A., Van Zeijl, J., Stolk, M. N., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., Juffer, F., & Koot, H. M. (2008). The observation of early childhood physical aggression: A psychometric study of the system for coding early physical aggression (SCEPA). *Aggressive Behaviour, 34*, 539-552.
- O'Brien, M., Peyton, V., Mistry, R., Hruda, L., Jacobs, A., Caldera, Y., ... Roy, C. (2000). Gender-role cognition in three-year-old boys and girls. *Sex Roles, 42*, 1007-1025.

- Olson, S. L., Bates, J. E., Sandy, M., & Lanthier, R. (2000). Early developmental precursors of externalizing behaviour in middle childhood and adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 119-133.
- Patterson, G. R. (2005). The next generation of PMTO models. *The Behavior Therapist*, 28 (2), 27-33.
- Pomerantz, E., Ng, F. & Wang, Q. (2004). Gender Socialization: A Parent x Child Model. In A. Eagly, A. Beall and R. Sternberg (Eds). *The Psychology of Gender*. (pp. 120-144). New York: The Guildford Press.
- Power, T. G. (1985). Mother- and father-infant play: A developmental analysis. *Child Development*, 56, 1514–1524.
- Raine, A. (2002). Annotation: The role of prefrontal deficits, low autonomic arousal, and early health factors in the development of antisocial and aggressive behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 417-434.
- Raley, S., & Bianchi, S. (2006). Sons, daughters, and family processes: Does gender of children matter? *Annual Review of Sociology*, 32, 401–421.
- Rothbaum, F. & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behaviour in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55-74.
- Rubin, K. H., Hastings, P., Chen, X., Stewart, S., & McNichol, K. (1998). Intrapersonal and maternal correlates of aggression, conflict, and externalizing problems in toddlers. *Child Development*, 69 (6), 1614-1629.
- Shaw, D. S. & Vondra, J. I. (1995). Infant attachment security and maternal predictors of early behaviour problems: A longitudinal study of low-income families. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 23, 335-357.
- Shaw, D. S., Winslow, E. B., Owens, E. B., Vondra, J. I., Cohn, J. F., & Bell, R. Q. (1998). The development of early externalizing problems among children from low-income families: A transformational perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 95-107.
- Smetana, J. (1989). Toddlers' social interactions in the context of moral and conventional transgressions in the home. *Developmental Psychology*, 25, 499–508.
- Sociaal Cultureel Planbureau and Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). *Emancipatiemonitor 2012* (SCP publication No. 2012–35). Retrieved from http://www.scp.nl/dsresource?objectid_33218&type_org.

- Socolar, R. R., Savage, E., Keyes-Elstein, L., & Evans, H. (2005). Factors that affect parental disciplinary practices of children aged 12 to 19 months. *Southern Medical Journal*, 98 (12), 1181-1191.
- Sroufe, L. A. (1995). *Emotional development. The organization of emotional life in the early years*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Straus, M. A., & Stewart, J. H. (1999). Physical punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics. *Clinical Child and Family Review*, 2 (2), 55-70.
- Straus, M. A., Hamby, S. L., Finkelhor, D., Moore, D. W., & Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse and Neglect*, 22 (4), 249-270.
- Taylor, C. A., Manganello, J. A., Lee, S. J., & Rice, J. C. (2010). Mothers' spanking of 3-year-old children and subsequent risk of children's aggressive behavior. *Pediatrics*, 125 (5), 1057-1065.
- Tenenbaum, H. R., & Leaper, C. (2002). Are parents' gender schemas related to their children's gender-related cognitions? A metaanalysis. *Developmental Psychology*, 38, 615-630.
- Van IJzendoorn, M. H., Moran, G., Belsky, J., Pederson, D., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Kneppers, K. (2000). The similarity of siblings' attachments to their mother. *Child Development*, 71, 1084-1096.
- Van Zeijl, J., Mesman, J., Stolk, M. N., Alink, L. R. A., Van IJzendoorn, M. H., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Koot, H. (2007). Differential susceptibility to discipline: The moderating effect of child temperament on the association between maternal discipline and early externalizing problems. *Journal of Family Psychology*, 21, 626 - 636.
- Weiss, B., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (1992). Some consequences of early harsh discipline: Child aggression and a maladaptive social information processing style. *Child Development*, 63, 1321-1335.
- White, M. J., & White, G. B. (2006). *Implicit and explicit occupational gender stereotypes. Sex Roles*, 55, 259-266.
- Yeung, W. J., Sandberg, J. F., Davis-Kean, P. E., & Hofferth, S. L. (2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family*, 63, 136-154.

Zahn-Waxler, C., Robinson, J., & Emde, R. N. (1992). The development of empathy in twins.
Developmental Psychology, 28, 1038-1047.